

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СУРЖЕНКО НОННА ВІКТОРІВНА

УДК 631.16:658.155

**ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В
СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Дніпропетровськ - 2005

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Таврійській державній агротехнічній академії Міністерства аграрної політики України

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Макаренко Петро Миколайович,
Дніпропетровський державний аграрний університет,
проректор з наукової роботи

Офіційні опоненти – доктор економічних наук, професор
Чупіс Анатолій Віталійович,
Сумський національний аграрний університет,
завідувач кафедри фінансів;

кандидат економічних наук
Вініченко Ігор Іванович,
Дніпропетровський державний аграрний університет,
доцент кафедри економічної теорії та економіки сільсько-
го господарства

Провідна установа – Миколаївський державний аграрний університет Міністерства аграрної політики України, кафедра організації виробництва та агробізнесу, м. Миколаїв.

Захист відбудеться 13 травня 2005 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.804.01 в Дніпропетровському державному аграрному університеті за адресою: 49600, м. Дніпропетровськ, вул. Ворошилова, 25, ауд. 342.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Дніпропетровського державного аграрного університету за адресою: 49600, м. Дніпропетровськ, вул. Ворошилова, 25.

Автореферат розісланий 12 квітня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Миронова Р.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Формування ефективного та конкурентоспроможного агропромислового комплексу є неодмінною умовою розвитку всього народного господарства, матеріального й соціального благополуччя суспільства.

Подальший розвиток аграрного сектора економіки потребує нагального вирішення питання пошуку шляхів і напрямів ефективного функціонування різних форм господарювання в сільському господарстві. Проведені в аграрному секторі реформи з орієнтацією на ринкові відносини поєднані з низкою невирішених проблем організаційно-економічного характеру, однією з яких є розробка адекватного механізму та форм господарювання, що забезпечують функціонування й розвиток сільського господарства. Такий механізм у період становлення ринкових відносин має поєднувати заходи для мобілізації внутрішніх резервів сільського господарства з метою саморегулювання і зважене державне регулювання.

Формування механізму господарювання в сільському господарстві, що має ринкові риси, поряд з розв'язанням інших проблем, сприяє вирішенню такого найважливішого завдання, як забезпечення продовольчої безпеки країни шляхом підвищення технічної оснащеності підприємств АПК і кваліфікації кадрів, впровадження у виробництво сучасних технологій, високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур і порід тварин, удосконалення інфраструктури продовольчого ринку й системи збуту.

Дослідженням розвитку різних форм господарювання в сільському господарстві займалися відомі вітчизняні вчені, серед яких відзначимо П.І. Гайдучького, Ф.В. Зінов'єва, М.Х. Корецького, І.І. Лукінова, П.М. Макаренка, А.В. Македонського, М.Й. Маліка, Л.Ю. Мельника, В.Я. Месель-Веселяка, В.М. Нелепа, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина та багатьох інших.

Однак на сьогодні ще не вирішено низку проблем, що стосуються удосконалення економічного механізму розвитку різних форм господарювання в сільському господарстві. Зокрема, не визначено оптимальні розміри сільськогосподарських підприємств, здатних до ефективного господарювання в умовах ринкового середовища, пріоритетні напрями ринкових перетворень у сільському господарстві й перспективи розвитку кооперативної та акціонерної форм господарювання тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення й висновки дисертації отримано в межах наукових тем Таврійської державної агротехнічної академії у складі наукової програми Інституту аграрної економіки УААН "Наукові основи аграрної політики трансформування економічних відносин агропромислового виробництва в ринкові умови" (номер держ. реєстр. 0196U16299).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в розробці науково обґрунтованого економічного механізму господарювання в сільському господарстві.

Відповідно до поставленої в роботі мети було вирішено такі завдання:

- дослідження й узагальнення теоретичних основ, сутності та особливостей формування механізму господарювання в сільському господарстві;
- аналіз становлення й розвитку нових колективних форм господарювання;
- визначення ефективності діяльності фермерських господарств;
- оцінка сучасного стану та визначення перспектив розвитку особистих селянських господарств;
- визначення основних напрямів державної політики обґрунтування регіонального механізму господарювання;
- розробка напрямів підвищення ефективності суб'єктів господарювання в сільському господарстві на основі кооперації та інтеграції;
- розробка моделі й визначення оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств різних форм господарювання;
- дослідження причин і особливостей розвитку різних форм власності і господарювання в умовах становлення багатокладної економіки.

Предмет і об'єкт дослідження. *Предметом дослідження є система організаційно-економічних відносин, що складається у процесі розвитку різних форм господарювання в сільському господарстві.*

Об'єктом дослідження є процес формування ефективного механізму господарювання в сільському господарстві.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних і закордонних вчених із економічної теорії, теорії управління, з проблем аграрної реформи й формування ринкових відносин в АПК, нормативні акти законодавчих і виконавчих органів влади.

Емпірична база досліджень включає матеріали статистичних збірників, наукових архівів, монографічних і анкетних обстежень, дані річних звітів, бізнес-планів й інвестиційних проектів підприємств АПК, матеріали управлінь сільського господарства та продовольства областей.

Для обробки емпіричної інформації використано загальнонаукові логічні прийоми – аналіз і синтез, а також специфічні методи дослідження: монографічний (розглянуто особливості організаційно-правових форм господарювання та обґрунтовано економічний механізм їх взаємодії), абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формулювання висновків), статистико-економічний (аналіз становлення й розвитку форм господарювання в сільському господарстві), порівняльного аналізу та рядів динаміки (порівняно фактичні дані звітного періоду і попередніх років, виявлено зміни показників та параметрів функціонування об'єкта дослідження в часі), розрахунково-конструктивний й експериментальний (розробка економіко-статистичної моделі оптимізації розмірів сільськогосподарських підприємств), експертних оцінок (визначення ефективності розвитку особистих селянських господарств) тощо.

Наукова новизна дослідження полягає в таких основних положеннях:
вперше:

- запропоновано економіко-статистичну модель оптимізації розмірів сільськогосподарських підприємств, в основі якої лежить методика визначення

раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм з урахуванням природно-економічних умов виробництва;

- запропоновано перспективну модель господарювання в сільському господарстві – унітарне сільськогосподарське підприємство, що створюється з метою проведення політики колективного протекціонізму;

удосконалено:

- механізм співвідношення та взаємодії між виробниками і споживачами продукції на основі кооперації й інтеграції, який полягає в застосуванні системних відносин;

- сутність та особливості формування механізму господарювання в сільському господарстві з припущенням про його синхронну взаємодію з механізмом господарювання регіональної агросистеми й обґрунтуванням його багаторівневості;

дістали подальший розвиток:

- організаційні форми господарювання в сільському господарстві шляхом укрупнення дрібних за розмірами сільськогосподарських підприємств, які полягають у розвитку спільного використання сільськогосподарської техніки та силового устаткування, застосуванні ефективних мотиваційних механізмів до праці, формуванні взаємовигідного механізму ціноутворення шляхом витіснення посередників з ринку сільськогосподарської продукції;

- визначення негативних чинників, що впливають на зниження показників ефективності сільського господарства (погіршення стану ґрунтів, зниження обсягів їх гідро- та лісомеліорації, зменшення обсягів виробництва й застосування мінеральних та органічних добрив, диспаритет цін, дорогі кредити, неплатежі підприємств при розрахунках з партнерами та своїми працівниками).

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці конкретних рекомендацій і пропозицій щодо формування механізму господарювання в сільському господарстві Запорізької області, адаптації його складових до ринкових відносин.

Основні положення, висновки й пропозиції роботи стосовно удосконалення економічного механізму господарювання в сільському господарстві та врегулювання взаємовідносин між галузями АПК застосовано при розробці регіональної політики розвитку сільськогосподарських товаровиробників різних форм власності й господарювання.

У ході дослідження дисертантом обґрунтовано напрями подальшого розвитку особистих селянських і фермерських господарств і запропоновано методику визначення раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм, які прийнято до використання у Мелітопольському районі Запорізької області (Довідка про впровадження № 81 від 02.03.2005 р.).

Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Таврійської державної агротехнічної академії при викладанні таких дисциплін: "Економіка сільського господарства", "Організація сільськогосподарського виробництва" (Довідка про впровадження № 20-20 від 01.03.2005 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі основні наукові положення й висновки дисертації розроблені автором одноосібно. У працях, опублікованих у співавторстві, [4] – автору належить обґрунтування найбільш перспективних форм господарювання в сільському господарстві та [5] – визначено три блоки проблем, які пов'язані з земельними, майновими і організаційно-правовими відносинами.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Науковий зміст основних результатів дослідження та їх практичне застосування обговорювалися на науково-практичних конференціях: "Сучасні проблеми розвитку економіки агропромислового комплексу: соціально-економічні та правові аспекти", м. Запоріжжя (2000 р.); "Проблеми активізації регіональної інвестиційної політики в сучасних умовах", м. Дніпропетровськ (2000 р.); "Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання", м. Харків (2001 р.); "Реформирование агропромышленного комплекса Украины: проблемы теории и практики", м. Київ (2001 р.); "Формування управлінського потенціалу суспільного розвитку", м. Запоріжжя (2004 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено в 13 наукових публікаціях, з них 8 – у наукових фахових виданнях; загальний обсяг публікацій становить 2,5 обл.-вид. арк.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Обсяг роботи – 174 сторінки, з яких: 32 таблиці займають 12 сторінок, 12 рисунків – 5, список використаних джерел (112 найменувань) – 11, 2 додатки – 2 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертації обґрунтована актуальність дослідження, визначена мета та завдання роботи. Викладені найбільш вагомні результати, що характеризують науково-практичну новизну дослідження. Вказано практичне значення та можливості застосування одержаних результатів.

У першому розділі **“Наукові основи механізму господарювання в сільському господарстві”** досліджено й узагальнено теоретичні основи, сутність та особливості формування механізму господарювання в сільському господарстві, охарактеризовано організаційно-правові форми господарювання в сільському господарстві та проаналізовано світовий досвід формування і функціонування механізму господарювання в сільському господарстві й визначено основні напрями трансформації економічного механізму в ринкових умовах.

Останнє десятиріччя двадцятого сторіччя ознаменувалося для аграріїв значними по своїх масштабах змінами. У якості позитивних слід відзначити багатоукладність економіки, можливість сільських товаровиробників вільно вибирати організаційно-правові форми господарювання, можливість розпорядження своєю продукцією і доходами.

Однак, прорахунки, що допущені в ході реформ, перевищують по своїй руйнівності досягнуті позитивні результати. Головні з них – це значне послаб-

лення міжгосподарських зв'язків і економічних відносин між окремими складовими АПК, катастрофічне зниження обсягів виробництва продукції, прибутковості підприємств, оплати праці працівників, і, як наслідок, руйнування соціальної сфери села.

Кожне агропромислове підприємство ввійшло в ринок як самостійна виробнича одиниця, зовсім не підготовлена до ринкових умов функціонування. Це відноситься як до фінансово-матеріальних передумов, так і до відсутності відповідних знань у керівників усіх рівнів. Крім того, про ринок як про такий, говорити не приходилося, скоріше, мав місце дезорієнтований деструктуризований економічний простір.

На сучасному етапі розвитку аграрної економіки наступив той час, коли необхідно створювати умови, які б сприяли зростанню ефективності функціонування сільськогосподарських товаровиробників всіх організаційно-правових форм. Інакше кажучи, необхідне створення нового механізму господарювання, що припускав би корінні зміни сформованих уявлень і реальний перехід на переважно економічні засоби і методи управління (рис. 1).

Рис. 1. Основні елементи механізму господарювання АПК

Управління повинне бути більш жорстким, заснованим на економічній відповідальності осіб, що приймають господарські рішення, і в той же час, воно

повинно бути більш гнучким, щоб стимулювати завзятість господаря. При цьому особливо важливо, щоб механізм господарювання не тільки зобов'язував кожную організацію чутливо реагувати на запити споживачів, а вчасно регулював би і удосконалював масштаби і структуру виробництва, споживчі властивості своїх продуктів з метою підвищення ефективності їх використання споживачем. Особливо важлива самостійність кожної господарської організації, а також пряма матеріальна (у тому числі особиста майнова) відповідальність за результати господарювання.

У теоретичному плані ми додержуємось думки тих вітчизняних економістів, що пов'язують механізм господарювання із важелями і методами впливу на виробництво, обмін, розподіл і споживання продуктів.

Механізм господарювання в сільському господарстві являє собою сукупність взаємозалежних економічних структур, форм і методів господарювання, важелів і методів регулювання, що забезпечують здійснення відтворювального процесу в аграрному секторі. Тобто, у змісті механізму господарювання відбиваються риси кожного об'єкта управління, спосіб і форми його організації, роль і місце в економічній системі, характер економічних зв'язків у господарському обороті і специфіка технології виробництва.

Поняття "економічний механізм" є більш вузьким, часткою стосовно терміну "механізм господарювання" і являє собою "один з варіантів раціонального використання наявних виробничих факторів для досягнення поставлених господарюючим суб'єктом конкретних цілей". Економічні механізми є конкретним вираженням об'єктивних економічних законів, а також проведеної економічної політики держави. Варто акцентувати увагу на те в яких економічних і політичних умовах сформований і функціонує економічний механізм.

Дослідження сутності механізму господарювання дозволяє відзначити два найважливіших аспекти. По-перше, багаторівневість його формування - у масштабах усієї країни, окремого регіону, району, підприємства, підрозділу. По-друге, дія механізму господарювання поширюється на рівні, починаючи з того, на якому він сформований і далі на більш низькі. Ці особливості структури механізму господарювання припускають синхронну взаємодію "механізму господарювання АПК" з "механізмом господарювання регіональної агросистеми".

Механізм господарювання регіонального АПК є сполученням специфічних для даного регіону економічних структур, форм господарювання, важелів і методів регулювання, що забезпечують виконання відтворювального процесу в аграрній сфері в конкретних територіальних умовах. Причому компоненти ефективно працюючого механізму максимально мобілізують усі внутрішні резерви і переваги АПК регіону. Важливо забезпечити єдність підходів до вирішення проблем на селі на всіх рівнях, підпорядкувати їх загальній економічній політиці.

Стабілізація ситуації в аграрному секторі і розвиток АПК залежить від наявності єдиної державної економічної політики, яка в свою чергу багато в чому визначає механізм господарювання. Тому система державних заходів повинна бути доповнена встановленням пріоритетів і термінів, та конкретними кількісними показниками, що в цілому утворить економічну програму, розроблену на

підставі конкретних концепцій. Це дозволить впровадити ефективний механізм господарювання АПК, здатний забезпечити вирішення комплексу проблем, стабілізувати і поступово нарощувати аграрне виробництво.

Важливу роль у формуванні багатокладної економіки в аграрному секторі повинні відіграти державні підприємства. На базі державної власності на землю і майно доцільно буде створити унітарне підприємство.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є державні та комунальні підприємства і підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

У другому розділі **“Становлення і розвиток форм господарювання в сільському господарстві”** проаналізовано сучасний стан та особливості розвитку колективних форм господарювання, визначено ефективність діяльності фермерських господарств і основні передумови та наслідки нарощування виробництва у особистих селянських господарствах.

В ході реформування в багатьох господарствах виникли проблемні питання, які являються характерними для всіх регіонів України. Їх можна поділити на декілька блоків: 1) земельні відносини, 2) майнові відносини, 3) організаційно–правові відносини.

Загальні тенденції показників економічної ефективності аграрного сектору України формуються під дією багатьох негативних процесів, насамперед, у ресурсному забезпеченні, а саме: погіршення стану ґрунтів, зниження обсягів їх хімічної, гідро- та лісомеліорації, зменшення обсягів виробництва, зниження фондооснащеності підприємств та енергоозброєності праці. До того ж негативно впливають диспаритет цін, дорогі кредити, неплатежі підприємств при розрахунках з партнерами та своїми працівниками. Як наслідок спостерігається стійка тенденція зниження ефективності сільськогосподарського виробництва по всіх показниках, включаючи і фінансові. Оскільки результати діяльності підприємства з одного боку є одночасно економічною основою для його функціонування підприємства у наступних виробничих циклах (роках), стійке зниження економічної ефективності господарювання призводить до екстенсифікації і деіндустріалізації усіх галузей сільськогосподарського виробництва.

Тільки у 2000 році окреслилися перші результати кардинальних перетворень в аграрному секторі (рівень рентабельності становив 9 %), що засвідчують становлення ринкових відносин на селі і мають величезне політичне, економічне та соціальне значення. Це, насамперед, відродження приватної власності на землю і майно, створення умов для розвитку приватного господарювання, запровадження ринкових механізмів у стосунках між селянами–власниками і суб'єктами господарювання на основі оренди землі та майна, забезпечення селянам права одержувати прибуток від своєї власності через безпосереднє використання її в господарському обігу або здачі в оренду. Вперше за роки незалежності Ук-

раїни у 2000 році виробництво валової продукції сільського господарства збільшилося порівняно з попереднім роком (рис. 2).

Поступове зростання обсягів валової продукції сільського господарства пов'язане, в першу чергу, з зростанням частки великих підприємств у структурі сільськогосподарського виробництва у 2000 р. до 38 %, у 2002 р. – до 41 %. Це вплинуло на появу нових можливостей безінвестиційної концентрації виробництва на основі оренди земельних та майнових паїв. Водночас зросли можливості й інвестиційної концентрації великих підприємств шляхом залучення вітчизняного та іноземного капіталу з промисловості та фінансового сектору. Зросли обсяги залучення інвестицій, кредитів тощо. У 2002 р. сільськогосподарськими підприємствами було залучено кредитів у 10 разів більше, ніж у 2000 р.

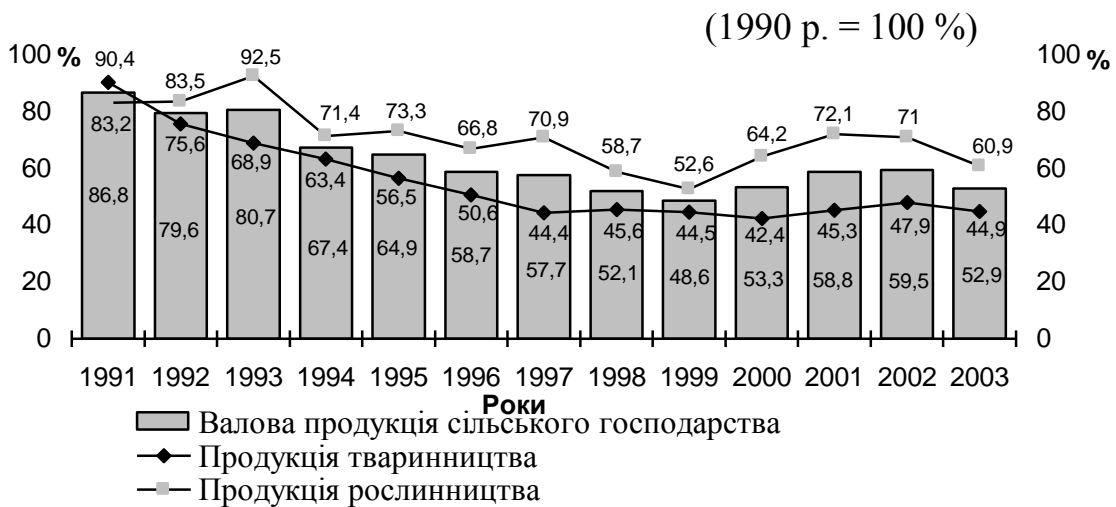

Рис. 2. Індеси валової продукції сільського господарства в Україні

Результати фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств порівняно з 1999 роком покращились. Із прибутками 2003 рік закінчили 5079 господарств або 49,5 % (у 1999 році – 2004 господарства або 15,8 %) (рис. 3).

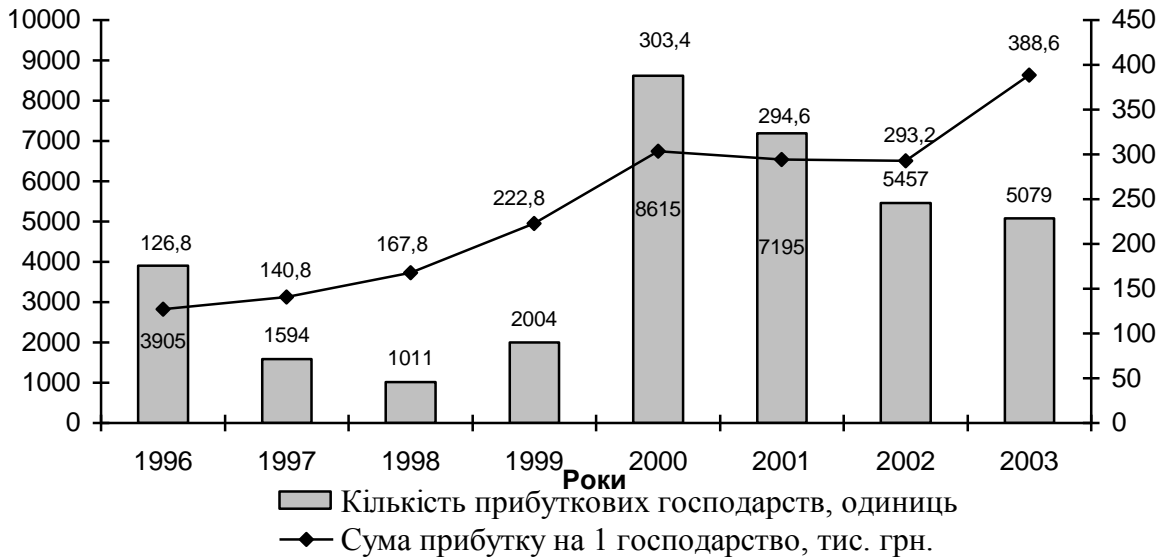

Рис. 3. Динаміка кількості прибуткових господарств України та суми прибутку на 1 господарство

Діяльність сільськогосподарських підприємств за 2000-2003 рр. суттєво змінювалася як за прибутковістю, так і за рівнем рентабельності. Динаміка сільськогосподарського виробництва в Україні характеризується зростаючою тенденцією, проте існує висока залежність обсягів сільськогосподарського виробництва від природно-кліматичних умов (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства в Україні (у порівнянних цінах 2000 р.), млн.грн.

Показники	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2003 у % до 1990
Валова продукція, всього	104460	67817	55690	61398	62106	55267	52,91
Валова продукція рослинництва	52400	38423	33632	37805	37190	31907	60,89
з неї:							
зернові культури	22184	14189	10856	17388	16925	9085	40,95
технічні культури	7639	5220	3704	3376	3737	4136	54,14
картопля, овочі та баштанні	10978	11245	14205	13084	12685	14003	127,56
плодово-ягідні культури та виноград	4008	2514	2366	1812	1944	2614	65,22
кормові культури	6871	3968	1977	2001	1793	1732	25,21
інша продукція рослинництва	720	1287	524	144	106	337	46,81
Валова продукція	52060	29394	22058	23593	24916	23360	44,87

тваринництва							
худоба та птиця (ви- рощування)	30285	14469	10718	11446	12017	10739	35,46
молоко	16075	11430	8356	8885	9344	9037	56,22
яйця	3891	2261	2109	2314	2707	2747	70,60
вовна	136	63	13	13	13	13	9,56
інша продукція тва- ринництва	1673	1171	862	935	835	824	49,25

Неплатоспроможність сільськогосподарських товаровиробників зумовила екстенсифікацію виробництва; різко скоротилися обсяги меліоративних і культур-технічних робіт. Для підтримки виробництва більшість господарств змушена покривати мінімально необхідні витрати за рахунок нарощування боргів, зниження витрат на оплату праці, використання бартерних угод. Загалом питома вага бартерних операцій в обсязі реалізованої продукції за 1998-1999 рр. дорівнювала 26-27 %, а по ряду продуктів – зерно, соняшник – істотно перевищувала вказаний рівень. Однак розміри бартерного товарообміну мають виражені тенденції до подальшого зниження. Особливо показовим став 2003 р. із значним зниженням майже по всім видам продукції, що носить позитивний характер подальшого становлення ринкових відносин.

За 1991–2003 рр. в Україні кількість фермерських господарств зросла у 20,5 рази і на початку 2003 р. склала 43,0 тис. Однак при абсолютному їх збільшенні в останні роки спостерігалась тенденція щорічного зниження кількості утворених господарств за рік, а відповідно темпів їх зростання. Розвиток фермерських господарств у регіональному аспекті свідчить, що на 1 січня 2003 р. лідирують Одеська область – 7063, Миколаївська – 4611, Дніпропетровська – 3534, Херсонська – 3132.

Станом на 01.01.2004 р. середній розмір земельного паю в Україні 4,0 га і коливається у межах від 1,1–8,7 га (від 1,1–1,15 га в Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях до 7,5–9,2 га у Запорізькій, Херсонській, Луганській. Розвиток особистих селянських господарств свідчить про те, що вони працюють на принципах самофінансування і без значних капітальних вкладень збільшують виробництво продукції. Вони у меншій мірі залежать від подорожчання енергоносіїв та інших матеріально-технічних ресурсів, тому що в них переважає ручна праця. На нашу думку можливості цих господарств вичерпуються. В більшості особистих селянських господарств затрати праці та матеріальних ресурсів на ведення свого господарства більші, ніж ринкова вартість вироблених продуктів, що призводить до збитковості виробництва.

У третьому розділі **“Удосконалення економічного механізму господарювання в сільському господарстві”** обґрунтовано формування великотоварного виробництва, запропоновано механізм розвитку кооперативних зв’язків і оптимізацію розмірів сільськогосподарських підприємств.

В даний час необхідно перенести акцент державного регулювання з виплати безцільних дотацій на облік реальних витрат виробництва в сільському

господарстві. Джерелами засобів для підтримки необхідного рівня закупівельних цін повинні стати державний і місцевий бюджети, де на ці заходи повинні бути передбачені відповідні витрати. Реалізація за гарантованими державою цінами є добровільною, тому в товаровиробників залишаються й інші канали продажу власної продукції, а вибір того чи іншого з них буде визначатися самостійно, виходячи з економічної доцільності.

Особисті селянські господарства (ОСГ) історично були інтегровані з великими сільськогосподарськими підприємствами і розвивалися за їх підтримкою. В даний час, коли більшість господарств є збитковими, ця допомога зводиться до нуля. Причому виробнича сторона взаємовідносин між сільськогосподарськими підприємствами й особистими селянськими господарствами стала носити односторонній характер. Тому, на нашу думку, перспективним напрямком розвитку особистих селянських господарств є інтегрування їх із суспільним сектором виробництва, де підтримуються основні виробничі процеси в його суспільній частині і розширюються функції громадян, як фактора самозабезпечення селянського господарства.

Головним в інтеграції ОСГ населення із суспільним сектором виробництва є те, що ОСГ підкоряють свою виробничу діяльність господарствам-інтеграторам, а в якості однієї з форм інтеграції може бути використана організація закупівель на ринковій основі в дрібних господарств підприємцями суспільного сектора, включаючи і підприємства переробної промисловості.

У практичній діяльності можуть одержати широке поширення багатопрофільні кооперативи, що мають замкнутий цикл: виробництво – переробка – збут сільськогосподарської продукції.

Якщо до союзу кооперативів додати інтегроване джерело фінансування, що буде ядром союзу, то ми одержимо систему об'єднань (асоціацій) підприємств і господарств, яка саморозвивається і самофінансується – так званий кооперативний фінансово-промислово-аграрний союз (групу). Фінансовими структурами можуть бути кооперативний агропромисловий банк, а спочатку фінансово-розрахунковий центр чи відділення комерційного банку.

В даний час зовсім ізольовано функціонують фінансовий капітал, що знаходиться в банках; виробничий капітал, що зосереджений на виробничих підприємствах; товарний капітал, що обертається на підприємствах торгівлі, які реалізують вироблену продукцію. Отже, у найближчому майбутньому передбачається, що структурна перебудова в АПК буде проводитись на основі створення кооперативних фінансово-промислово-аграрних союзів (груп, об'єднань, асоціацій), де концентруються всі три види капіталу.

У кооперативних фінансово-промислово-аграрних союзах, на наш погляд, буде відбуватися в єдиному комплексі відтворення, накопичення, концентрація і обертання фінансового, виробничого і товарного капіталів, їх інвестування в пріоритетні галузі АПК, що являє собою принципову новизну пропонованих рішень у період переходу до цивілізованих ринкових відносин.

Характерною особливістю фінансово-промислово-аграрної групи є обґрунтована стратегія розвитку об'єднання, яка передбачає розширення участі в ньому сільських товаровиробників через їх приєднання до основного об'єднання.

Комерційний банк, має стійкі зв'язки з учасниками об'єднання. Взаємовідносини із сільгоспвиробниками, підприємствами переробки і споживачами представлені на рис. 4.

Використовуючи критерій Фішера можна стверджувати про випадковий розподіл залишків і можливості застосування всіх трьох функцій (лінійної, експонентної та перетворення типу квадратного кореня), при цьому відсутня автокореляція залишків, а коефіцієнт нормального їх розподілу близький до 1.

Підводячи підсумок аналізу, автор рекомендує наступні економіко-статистичні моделі для визначення розмірів сільгоспідприємств різних організаційно-правових форм Запорізької області.

Для сільгоспідприємств (без фермерських господарств):

$$y_1 = 2492,87 + 2,78x_1 + 7,48x_2 - 6,15x_3 + 14,2x_4 - 4,89x_5 + 37,28x_6 - 13,74x_7 - 6,92x_8 - 1,3x_9,$$

де: x_1 – частка зернових у виручці, %; x_2 – частка картоплі у виручці, %; x_3 – частка молока у виручці, %; x_4 – частка м'яса свиней у виручці, %; x_5 – частка м'яса ВРХ у виручці, %; x_6 – бал бонітету ґрунтів; x_7 – фондооснащеність, на 100 га сільгоспугідь; x_8 – забезпеченість робочою силою на 100 га сільгоспугідь, чол.; x_9 – грошово-матеріальні витрати на 100 га сільгоспугідь, тис. грн.

Рис. 4. Схема взаємозв'язків у інтеграційному об'єднанні

Для фермерських господарств:

$$y_2 = 23,048 + 0,104x_1 + 0,309x_2 - 0,09x_3 + 0,699x_4 - 0,563x_5 + 0,948x_6 + 0,099x_7 + 0,424x_8 - 0,023x_9.$$

Для особистих селянських господарств:

$$y_3 = 0,2564 + 0,0007x_1 - 0,0006x_2 + 0,0006x_3 + 0,0021x_4 - 0,0001x_5 + 0,0035x_6 + \\ + 0,0001x_7 - 0,0016x_8 - 0,0002x_9$$

Функції, що отримані в результаті розрахунків, можуть бути використані в аналізі і плануванні розмірів підприємств різних організаційно-правових форм.

Отримані рівняння можуть бути також використані в плануванні розмірів підприємств, як у середньому по області, так і по її окремим агрокліматичним зонам чи районам.

ВИСНОВКИ

1. Дослідження сутності механізму господарювання дозволяє відзначити два найважливіших аспекти. По-перше, багаторівневність його формування – у масштабах усієї країни, окремого регіону, району, підприємства, підрозділу. По-друге, дія механізму господарювання поширюється на рівні, починаючи з того, на якому він сформований і далі на більш низькі. Ці особливості структури припускають синхронну взаємодію "механізму господарювання сільського господарства" з "механізмом господарювання регіональної агросистеми".

2. При формуванні регіонального механізму господарювання за рахунок засобів регіонального бюджету підтримку сільськогосподарських підприємств необхідно здійснювати двома способами. По-перше, за допомогою виділення додаткових засобів на фінансування цільових програм підтримки і розвитку сільського господарства, дотацій і компенсацій на конкретні види сільськогосподарської продукції. По-друге, шляхом послаблення податкового тягара для підприємств галузі у частині деяких місцевих податків.

3. Доведено, що тільки на місцях можна прорахувати безліч варіантів механізму господарювання і вибрати найбільш прийнятний, що дозволяє, сполучити індивідуальні інтереси із суспільними, зупинити спад, відновити і забезпечити підйом сільського господарства: поетапне зменшення негативного впливу диспаритету цін за рахунок коректування міжгалузевих пропорцій обміну на користь сільськогосподарського виробництва; збереження заходів державної підтримки і використання всього потенціалу можливостей самих підприємств з метою стабілізації АПК; зміна політики фінансування в напрямках максимального врахування інтересів розвитку виробництва; встановлення контролю над імпортом сільськогосподарської продукції; сприяння розвитку ефективних форм господарювання з урахуванням оптимізації розмірів підприємств, виходячи з територіальних, географічних, природних, соціальних і політичних умов регіону; планомірне забезпечення продовольчої безпеки регіону і країни в цілому; списання частини заборгованості, що утворилася в результаті штучно створеного диспаритету цін і непродуманої політики оподаткування сільськогосподарських підприємств.

4. Основним результатом реформи в сільському господарстві є перехід до багатоукладності, яка характеризується сполученням різних форм власності і господарювання. В умовах багатоукладності економіки кожна форма власності й організаційно-правова форма господарювання зайняла відповідну нішу еконо-

мічних відносин, де вона за інших рівних умов може забезпечити максимальну ефективність виробництва. Адже в закордонній практиці діють елементи приватно-ринкової і усупільненої власності, що функціонує у вигляді найбільших корпорацій і державного сектора. І в той же час у них удосконалюється система державного регулювання, особливо в тих вузлах економічного життя, де приватний інтерес вступає в протиріччя з загальними цілями розвитку. В умовах постіндустріального суспільства значення усупільненої державної, державно-корпоративної, корпоративної і колективної власності зростає.

5. На даний час великотоварне виробництво належить великим спеціалізованим підприємствам з високо кваліфікованими кадрами, розвинутим виробничо-технічним потенціалом, із широкими можливостями для ефективного виробництва. Однак, частка цього сектору не перевищує 40% загального обсягу виробництва сільськогосподарської продукції, оскільки високими темпами зростає особисте та дрібнотоварне виробництво. Проте вченими-економістами доведена доцільність стратегічної орієнтації на великотоварне виробництво, що передбачає трансформацію дрібних господарств у більш великі сільськогосподарські підприємства.

6. Важливу роль у формуванні багатокладної економіки в аграрному секторі повинні відіграти державні підприємства. На базі державної власності на землю і майно доцільно створити унітарне підприємство, засновником якого може бути одна особа, яка виділяє необхідне для цього майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є державні та комунальні підприємства і підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

7. Аналіз генезису форм господарювання дозволив зробити висновок, що в зонах із стабільними природно-кліматичними умовами спосіб організації виробництва не має істотного значення; навіть не враховуючи розміри господарств. В цих регіонах сільськогосподарські підприємства дозволяють одержати у восьми з десяти років прийнятний кінцевий результат. У зонах ризикованого землеробства, до яких відноситься Запорізька область, ефективність діяльності підприємств в значній мірі залежить саме від природно-кліматичних умов виробництва.

8. Загальні тенденції показників економічної ефективності сільського господарства України формуються під дією багатьох негативних чинників, серед яких слід виділити: погіршення стану ґрунтів, зниження обсягів їх хімічної, гідро- та лісомеліорації, зменшення обсягів виробництва. До того ж негативно впливають диспаритет цін, дорогі кредити, неплатежі підприємств при розрахунках з партнерами та своїми працівниками. Як наслідок, спостерігається стійка тенденція зниження ефективності сільськогосподарського виробництва. Зниження економічної ефективності господарювання призводить до екстенсифікації і деіндустріалізації усіх галузей сільськогосподарського виробництва.

9. Закріплення власності, яке супроводжується появою нових господарів та принципово нових виробничих структур, залученням приватного капіталу, зумовлює певну свободу товаровиробників, трансформацію сільськогосподарського виробництва та його галузевої структури. Внаслідок цього спостерігається суттєве зменшення посівних площ окремих, особливо трудо- і матеріаломістких сільськогосподарських культур, змінюється їх структура та розміщення за категоріями господарств. В Україні спостерігається відчутна зональна різниця у середніх розмірах підприємств як за показником площі сільгоспугідь, так і за обсягом виробництва і реалізації продукції з розрахунку на одне підприємство. Дедалі більша частина підприємств, здебільшого зони Степу, орієнтується на вирощування зерна і соняшнику, а частка продукції рослинництва в середньому становить 74,4 %. Тобто, з'являється новий, багато в чому відмінний від звичного (багатогалузевого) або глибоко спеціалізованого тип підприємства, в якому формується інша система організації господарської діяльності.

10. У кількісному аспекті фермерство в Україні спочатку розвивалось високими темпами. За 1991–2003 рр. в Україні кількість фермерських господарств зросла у 20,5 рази і на початку 2003 р. склала 43,0 тис. Однак при абсолютному збільшенні кількості фермерських господарств в останні роки спостерігалась тенденція щорічного зниження кількості утворених селянських господарств за рік, а відповідно темпів їх зростання.

11. Трансформація земельних відносин не сприяла підвищенню ефективності господарювання. Проведене паювання земель колективної власності характеризується значною неоднорідністю розмірів паїв (від 2 до 10 гектарів і більше). Кількість бажаючих виділити свою ділянку з обігу сільгосппідприємств була незначною. Це пов'язане як із сформованими традиціями у сільського населення, так і з затримкою виділення земельних ділянок. Без державного сприяння формуванню, технічному оснащенню і ефективному функціонуванню фермерські господарства не можуть досягти необхідного рівня товарності.

12. Розвиток фермерських господарств набирає сили, але майбутнє даних агроформувань залежить саме від державної підтримки, тому що це найпростіша організаційна форма, яка займається товарним сільськогосподарським виробництвом. За існуючих тенденцій в забезпеченості технікою та інвестиційними ресурсами фермерські господарства приречені на екстенсивний тип ведення господарської діяльності. Тому найбільш реальним напрямом забезпечення вищої інтенсивності фермерських господарств є розвиток спільного використання сільськогосподарської техніки та силового устаткування, що дозволить суттєво зменшити розміри амортизаційних відрахувань, витрати на оплату праці, паливо, ремонт, що приведе до зменшення собівартості продукції при забезпеченні необхідного рівня технологічної дисципліни виробництва.

13. Результатом аграрної реформи є підвищення значення господарств населення і їх вихід на перше місце за обсягом сільгоспвиробництва серед усіх категорій господарств, особливо за тваринницькою продукцією, картоплею, овочами тощо. Рівень розвитку особистих селянських господарств вказує на те, що їх роль в економіці постійно зростає. Таке положення справ є тривожним показником, оскільки характеризує деградацію економіки в цілому і її аграрного

сектору зокрема.

14. Відсутність ефективних мотиваційних механізмів до праці в сільгосп-підприємствах призвела до істотної переорієнтації працівників на особисті селянські господарства (ОСГ). Поштовхом до їх розвитку стала не тільки лібералізація господарської діяльності, але і криза в суспільному виробництві. Крім того, переваги сімейних господарств визначаються рядом обставин: особистий інтерес до результатів праці, відсутність податків; усуваються проміжні ланцюги між працівником, засобами виробництва і результатами праці, що задовольняє сільських мешканців, створює єдність виробництва, побутового і культурного життя, об'єднує цілі та інтереси усіх членів родини. За роки реформи розміри ділянок ОСГ значно збільшилися. Якщо у 1990 р. вони використовували 2669 тис. га сільськогосподарських угідь, то на початок 2003 р. їхні розміри зросли у 4,3 рази. Особисті господарства громадян значно краще використовують землі і досягають вищих показників урожайності. Нині вони є стабілізуючою формою господарювання. В більшості особистих селянських господарствах затрати праці та матеріальних ресурсів на ведення свого господарства більші, ніж ринкова вартість вироблених продуктів, що призводить до збитковості виробництва.

15. Особливої актуальності в нинішньому складному суперечливому процесі проведення ринкової аграрної реформи набуває проблема співвідношення та взаємодії між виробниками та споживачами на основі кооперації й інтеграції, що починає носити характер системних відносин. Це знаменує собою підхід до інтенсивного типу розширеного відтворення, оскільки головною умовою адаптації сільськогосподарського виробництва до ринкових умов виступають концептуальні основи розвитку організації виробництва підприємств різних форм власності і господарювання на основі кооперації й інтеграції.

16. За допомогою програми AGROSTAT розроблено і запропоновано виробництву методику визначення раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм з урахуванням природно-економічних умов виробництва.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Сурженко Н.В. Ефективність форм господарювання в Запорізькій області // Економіка АПК. – 2000. – № 10. – С. 41-44.
2. Сурженко Н.В. Особливості організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємство. – 2004. – № 6. – С. 283-288.
3. Сурженко Н.В. Причини і наслідки структурних змін форм господарювання в аграрному виробництві України // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємство. – 2004. – № 5. – С. 227-231.
4. Рульєв В.А., Сурженко Н.В. Проблемы реформирования сельхозпредприятий // Экономика и управление. – 1999. – № 5. – С. 20-22.
5. Рульєв В.А., Сурженко Н.В. Проблеми сільгоспідприємств у період після аграрної реформи // Економіка, фінанси, право. – 2000. – № 10. – С. 9-11.
6. Сурженко Н.В. Реформування відносин власності // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 50. – Дніпропет-

ровськ: ДНУ, 2000. – С. 46-50.

7. Сурженко Н.В. Розвиток організаційних форм господарювання на основі кооперації та інтеграції // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємство. – 2004. – № 4. – С. 235-239.

8. Сурженко Н.В. Факторы снижения эффективности реализации сельхозпродукции // Экономика и управление. – 2000. – № 4. – С. 13-14.

9. Сурженко Н.В. Необхідність поглиблення процесу реформування виробничих відносин // Проблеми формування ринкової економіки. Спеціальний випуск "Реструктуризація аграрних підприємств і земельна реформа: стан, проблеми, перспективи". – К.: КНЕУ. – 2000. – С. 241-243.

10. Сурженко Н.В. Організаційно-економічні проблеми реформування АПК // Реформирование агропромышленного комплекса Украины: проблемы теории и практики: Материалы Всеукраинской научно-практической конференции. – К.: МАУП, 2001. – С. 70-72.

11. Сурженко Н.В. Основні фактори зниження ефективності виробництва сільськогосподарської продукції // Вісник Дніпропетровського державного фінансово-економічного інституту. Економічні науки. Матеріали I міжвузівської науково-практичної конференції "Проблеми активізації регіональної інвестиційної політики в сучасних умовах". Дніпропетровськ. – 2000. – С. 166-167.

12. Сурженко Н.В. Оцінка функціонування сільгоспідприємств // Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: Кол. монографія: У 2 т. – Т. 2 / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2001. – С. 55-58.

13. Сурженко Н.В. Трансформація аграрного сектору економіки України // Збірник тез доповідей учасників "Тижня науки" в Гуманітарному університеті "ЗІДМУ": В 3 т. – Запоріжжя: ГУ "ЗІДМУ", 2004. – Т. 1. – С. 102-103.

АНОТАЦІЯ

Сурженко Н.В. Економічний механізм господарювання в сільському господарстві. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК. – Дніпропетровський державний аграрний університет, Дніпропетровськ, 2005.

Дисертацію присвячено розробці науково-обґрунтованого економічного механізму господарювання в сільському господарстві. Досліджено сутність та особливості формування механізму господарювання в сільському господарстві й визначено його синхронну взаємодію з механізмом господарювання регіональної агросистеми. Розроблено економіко-статистичну модель оптимізації розмірів сільськогосподарських підприємств. Обґрунтовано перспективність розвитку нової моделі господарювання в сільському господарстві – унітарного сільськогосподарського підприємства. Визначено механізм співвідношення та взаємодії між виробниками і споживачами продукції на ринку з метою поширення коопераційних зв'язків. Проаналізовано ефективність сільськогосподарського виробництва різними організаційно-правовими формами господарювання. Встановлено причини зниження показників ефективності сільського господарства і

обґрунтовано розвиток великотоварного виробництва.

Ключові слова: економічний механізм господарювання, організаційно-правові форми, ефективність виробництва, кооперація, інтеграція.

АННОТАЦИЯ

Сурженко Н.В. Экономический механизм хозяйствования в сельском хозяйстве. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 – экономика сельского хозяйства и АПК. – Днепропетровский государственный аграрный университет, Днепропетровск, 2005.

Диссертация посвящена разработке научно-обоснованного экономического механизма хозяйствования в сельском хозяйстве. Исследована сущность и особенности формирования механизма хозяйствования в сельском хозяйстве и определено его синхронное взаимодействие с механизмом хозяйствования региональной агросистемы.

При формировании регионального механизма хозяйствования за счет средств регионального бюджета поддержку сельскохозяйственных предприятий необходимо осуществлять двумя способами. Во-первых, с помощью выделения дополнительных средств на финансирование целевых программ поддержки и развития сельского хозяйства, дотаций и компенсаций на конкретные виды сельскохозяйственной продукции. Во-вторых, путем ослабления налогового бремени для предприятий области в части некоторых местных налогов. Больше того, на любом уровне необходим полный учет особенностей каждого региона, области, сельскохозяйственного предприятия, предельно возможная детализация форм и методов влияния на весь воспроизводственный цикл.

Доказано, что только на местах можно просчитать большое множество вариантов механизма хозяйствования и выбрать наиболее приемлемый, что позволяет соединить индивидуальные интересы с общественными, остановить спад, восстановить и обеспечить подъем сельского хозяйства: поэтапное сглаживание диспаритета цен за счет корректирования межотраслевых пропорций обмена в пользу сельскохозяйственного производства; сохранение мероприятий государственной поддержки и использования всего потенциала возможностей самих предприятий с целью стабилизации АПК; изменение политики финансирования в направлениях максимального учета интересов развития производства; установление контроля над импортом сельскохозяйственной продукции; содействие развитию эффективных форм хозяйствования с учетом оптимизации размеров предприятий, исходя из территориальных, географических, социальных и политических условий региона; планомерное обеспечение продовольственной безопасности региона и страны в целом.

Основным результатом реформы в сельском хозяйстве стал переход к многоукладности, которая характеризуется рациональным соединением разных форм собственности и хозяйствования. Каждая форма собственности и организационно-правовая форма хозяйствования заняла соответствующую нишу экономических отношений, где она при прочих равных условиях может обеспечить

максимальную эффективность производства.

Важную роль в формировании многоукладной экономики в аграрном секторе должны сыграть государственные предприятия. На базе государственной собственности на землю и имущество целесообразно создать унитарное предприятие. Унитарными являются государственные и коммунальные предприятия и предприятия, основанные на собственности объединения граждан, религиозной организации или на частной собственности основателя.

Закрепление собственности, которое сопровождается становлением новых хозяйств и принципиально новых производственных структур, привлечением частного капитала, предопределяет определенную свободу товаропроизводителей, трансформацию сельскохозяйственного производства и его отраслевой структуры. Вследствие этого наблюдается существенное уменьшение посевных площадей отдельных, в особенности трудо- и материалоёмких сельскохозяйственных культур, изменяется их структура и размещение по категориям хозяйств.

За 1991-2003 гг. в Украине количество фермерских хозяйств выросло в 20,5 раз и в начале 2003 г. составила 43,0 тыс. Однако при абсолютном увеличении количества фермерских хозяйств в последние годы наблюдалась тенденция ежегодного снижения количества вновь созданных хозяйств за год, а соответственно темпов их увеличения. Трансформация земельных отношений не оказывала содействие повышению эффективности хозяйствования. Выявлено, что без государственного содействия формированию, техническому оснащению и эффективному функционированию фермерские хозяйства не смогут достичь высокого уровня товарности.

Результатом аграрной реформы стало увеличение значения хозяйств населения, и их выход на первое место среди всех категорий хозяйств, в особенности по объему производства животноводческой продукции, картофеля, овощей и т.п. Уровень развития личных крестьянских хозяйств указывает на то, что их роль в экономике постоянно возрастает. Такое положение дел является тревожным фактом, поскольку характеризует деградацию экономики в целом и ее аграрного сектора в частности. За годы реформы размеры участков личных крестьянских хозяйств значительно увеличились. Если в 1990 г. они использовали 2669 тыс. га сельскохозяйственных угодий, то на начало 2003 г. их размеры возросли в 4,3 раза. Личные крестьянские хозяйства лучше используют земли и достигают высших показателей урожайности. Ныне они являются стабилизирующей формой хозяйствования.

Процесс кооперации начинает носить характер системных отношений, поэтому, для адаптации сельскохозяйственного производства к рыночным условиям, особенно важное значение приобретают концептуальные основы развития организации производства предприятий разных форм собственности и хозяйствования на основе кооперации и интеграции.

С помощью программы AGROSTAT разработана и предложена методика определения рациональных размеров сельскохозяйственных предприятий разных организационно-правовых форм с учетом природ-

но-экономических условий производства.

Ключевые слова: экономический механизм хозяйствования, организационно-правовые формы, эффективность производства, кооперация, интеграция.

ANNOTATION

Surzhenko N.V. The economical mechanism of managing in an agriculture. – Manuscript.

The dissertation for scientific degree of Candidate Economical Sciences on the speciality 08.07.02 – The Economics of Agriculture and Agrarian Production Complex. Dnepropetrovsk's state Agrarian University, Dnepropetrovsk, 2005.

The dissertation is devoted to development of the scientifically-grounded economic mechanism of managing in an agriculture. The essence and features of formation of the mechanism managing in an agriculture is investigated and its synchronous interaction with the mechanism of managing regional agrosystem is determined. The economic - statistical model of optimization of the sizes of the agricultural enterprises is developed. Perspectivity of development of new model managing in an agriculture - the unitary agricultural enterprise is proved. The mechanism of ratio and interaction of cooperation and the market is determined with the purpose of distribution of cooperation connections between manufacturers and consumers of production. Efficiency of an agricultural production is analysed by different organizational - legal forms of managing. It is established the reasons of decrease in parameters of efficiency of an agriculture and development bigparty manufactures is proved.

Key words: the economic mechanism of managing, the organizational - legal form, a production efficiency, cooperation, integration.

Сурженко Нонна Вікторівна

**ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ
ГОСПОДАРСТВІ**

08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 8.04.2005 р. Формат 60x90¹/16. Папір друкарський.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.–вид. арк. 0,9. Зам. № 15. Тираж 100 прим.
**Виробництво – ПНВФ “Ілля”, 69600, м. Запоріжжя,
вул. 40 років Радянської України, 66.**